

μοία συγκέντρωσις δὲν θὰ προεκάλει τὴν δυσφορίαν καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῶν πι-
στευόντων ὅτι ἡ Ε.Σ.Ε., διὰ τῆς τοιαύτης δραστηριότητός της, εἰσέρχεται εἰς ἄλλο-
τριας περιοχάς.

Ἡ Ε.Σ.Ε., μὲ τὴν εἰκοσαετῆ δράσιν της, μὲ τὸν ὄγκον τῶν 3.700 καὶ πλέον
σηηλαίων, ἐξ ὧν 2173 εἰς Κρήτην, τὰ ὁποῖα ἔχει καταγράψει καὶ καταχωρίσει εἰς
τὸ Σπηλαιολογικὸν Μητρώον τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν συμβολὴν της εἰς τὴν Τουριστι-
κὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας, μὲ τὴν παρ' αὐτῆς ἀποκάλυψιν στοιχείων, διὰ τὴν ἔρευ-
ναν τῆς παλαιοντολογικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν διεθνή προβολὴν τῆς Ἑλ-
λάδος, π ρ ὶ τ η ς εἰς τὴν Γῆν ἀπὸ ἀπόψεως ἀριθμοῦ σηηλαίων, εἶναι φυσικόν,
πλὴν τοῦ θαυμασμοῦ, νὰ προκαλῆ καὶ φθόνον. Τοῦτο εἶναι φυσικόν· φθόνος δὲν θὰ
ὑπῆρχε, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε δράσις. Εἶναι λυπηρὰ ἡ διαπίστωσις καὶ δημιουργεῖ θλι-
ψιν εἰς τὰς ψυχὰς μας. Μόνον θλίψιν.

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟΝ "ΚΕΡΑ ΣΠΗΛΙΩΤΙΣΣΑ,, ΒΡΥΣΩΝ ΚΥΔΩΝΙΑΣ

(Ἀριθ. μητρ. Ε.Σ.Ε. 960, Σ.Κ.Κ. 74)

Ἰπὸ Ἰω. Τσιφετάκη

Α'. Ὀνομασία. Τὸ σπήλαιον εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν περιοχὴν ὡς «Κερά
Σπηλιώτισσα». Ὁ τίτλος κερά ἢ κυρά ἀπαντᾷ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἀπὸ τοῦ Ζ'
ἤδη αἰῶνος, προτάσσεται δὲ ἡ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος τῆς προσφωνουμένης
(κερά Μαρία). Ἡ τοῦ ἑπωνύμου, τὸ ὁποῖον σχηματίζεται ἐκ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνό-
ματος τοῦ συζύγου (κερά Κώσταινα).

Πολλάκις προτάσσεται λέξεως δηλοῦσης τὸ ἐπάγγελμα τῆς γυναικὸς ἢ τοῦ
συζύγου (κερά δασκάλα, κερά μαμμή, κερά γιάτροισσα). Κατ' εὐφημισμὸν ὡς κε-
ράδες ἢ κελικεράδες ἀναφέρονται οἱ Νεράιδες. Εἰς τὰ παραμύθια, «κερά Μαρία»
παρωνυμεῖται ἡ ἀλώπηξ.

Κατ' ἐξοχὴν ὅμως, ὁ τίτλος τῆς κεράς ἢ κυράς, ἀπαθίδεται εὐλαβῶς εἰς
τὴν Παναγίαν, λεγόμενος συνήθως μετ' ἄλλου ἐπιθέτου. Κατ' ἐπέκτασιν, τὸν τίτλον
λαμβάνει ὁ ἀφιερωμένος εἰς τὴν Παναγίαν ναός, πολλάκις τὸ χωρίον ἢ ἡ περιοχὴ,
εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ ναός.

Κατωτέρω παραθέταμεν χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἰλημμένα ἐκ τῶν δελ-
τίων τοπωνυμίων τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν:

1. Κερά Πολίτισσα (ναός), Μάχα Μεραμπέλλου.
2. Κερά Λιμνιώτισσα (ναός), Ἐπισκοπὴ Πεδιάδος.

3. Κερά Μελισσανή (έρειπ. ναός), Ἅγιος Θωμᾶς Μονοφρατισίου.
4. Κερά Τουρολατή (έρειπ. ναός), Βουλγάρω Κυσάμου.
5. Κερά Γραμμένη (ναός), Καπίστρι Ἱεραπέτρας.
6. Γρά -Κερά (οἰκισμός), Δελιανὰ Κυσάμου.
7. Κεραληθινή (πεδιάς), Σκαλάκι Πεδιάδος.
8. Κερά Καλή (πεδιάς), Τύλισσος Μαλεβιζίου.

Εἰς τὸ σπήλαιον τῶν Βρυσῶν, ναός τῆς Παναγίας δὲν ὑπάρχει σήμερον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἔχνη μαρτυροῦντα τὴν ἵπαρξιν τοιοῦτου ναοῦ παλαιότερον. Ἐπάσχει δμως παράδοσις — κατὰ τὸν ἱερέα Βρυσῶν κ. Μιχ. Κυδωνιάτην — ὅτι εἰς τὸ σπήλαιον ὑπῆρχε παλαιότερον εἰκόνα τῆς Παναγίας. Πιθανὸν νὰ ἐχρησίμευε τὸ σπήλαιον ὡς τόπος λατρείας, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν ἢ τῆς τουρκοκρατίας. Ὁ κ. Paul Faure, ἀλλώστε, τὸ χαρακτηρισίζει καὶ ὡς σύγχρονον λατρευτικὸν σπήλαιον, (βλ. *Fonctions des Cavernes Crétoises*, p. 196).

Ἡ ὀνομασία, ὅθεν, τοῦ σπηλαιοῦ προήλθεν ἐκ τῆς Κεράς (Παναγίας) τῆς λατρευομένης εἰς τὸ σπήλαιον — τῆς Σπηλιώτισσας — τ ἦ ς Κ ε ρ ᾶ ς Σ π η λ ι ὡ τ ι σ σ α ς.

Β'. Θέσις. Τὸ σπήλαιον διανοίγεται εἰς τὴν χαμηλότεραν κορυφὴν τρικορυφοῦ λόφου, ὃ ὁποῖος περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Πλατανιά ἢ Κερίτου (ἀρχ. Ἰαρδάνου;) καὶ παραποτάμου αὐτοῦ διερχομένου διὰ τοῦ χωρίου «Βρυσεῖς». Ἡ ἡψηλότερα κορυφὴ (ὑψόμ. 180 μ.) ὀνομάζεται «Κάσταελλος» ἢ «Ἅγιος Γεώργιος», ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος αὐτόθι ἁμωνίου ναοῦ. Ἡ κορυφὴ αὕτη, ἀπὸ τῆς βορ. καὶ ἀνατολικῆς πλευρᾶς, εἶναι φύσει ὄχυρά, ἀπὸ ἰδὲ τῆς νοτίας καὶ δυτικῆς περιβάλλεται ὑπὸ τειχῶν, καθισταμένη οὕτω λίαν δυσπρόσβητος. Πιθανὸν νὰ ἀπετέλει ἀκρόπολιν τῆς παρακειμένης ἀρχαίας πόλεως Περγάμου ἢ Πολίχνης ἢ Κυδωνίας (βλ. κατωτέρω).

Νοτίως τῆς κορυφῆς ὑπάρχει μικρὸν σπήλαιον ἢ «Ἑλληναύριον» μήκους 7 μ. Οἱ κάτοικοι διως τῆς περιοχῆς ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ σπήλαιον παλαιότερον εἶχεν ἀρκετὸν μῆκος, ἦτο «κάτατον» ὅπως λέγουσιν, ἀλλ' ἀπεφράχθη. Νὰ ὑποθεθῇ ὅτι παλαιότερον ἦτο σήραξ, ἥτις ἤγωνε τὴν ἀκρόπολιν μετὰ τὴν πόλιν, εἶναι τοιμηρὸν!

Ἡ β' κορυφὴ τοῦ τρικορυφοῦ λόφου, ὑπολειπούμενη κατὰ τι εἰς ἕψος τῆς προηγούμενης, εὐρίσκειται ἀνατολικῶς καὶ ἀποτελεῖ ἐπίσης λίαν φυσικὸν ὄχυρόν. Μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν διακρίνονται ἔχνη παναρχαίων τειχῶν.

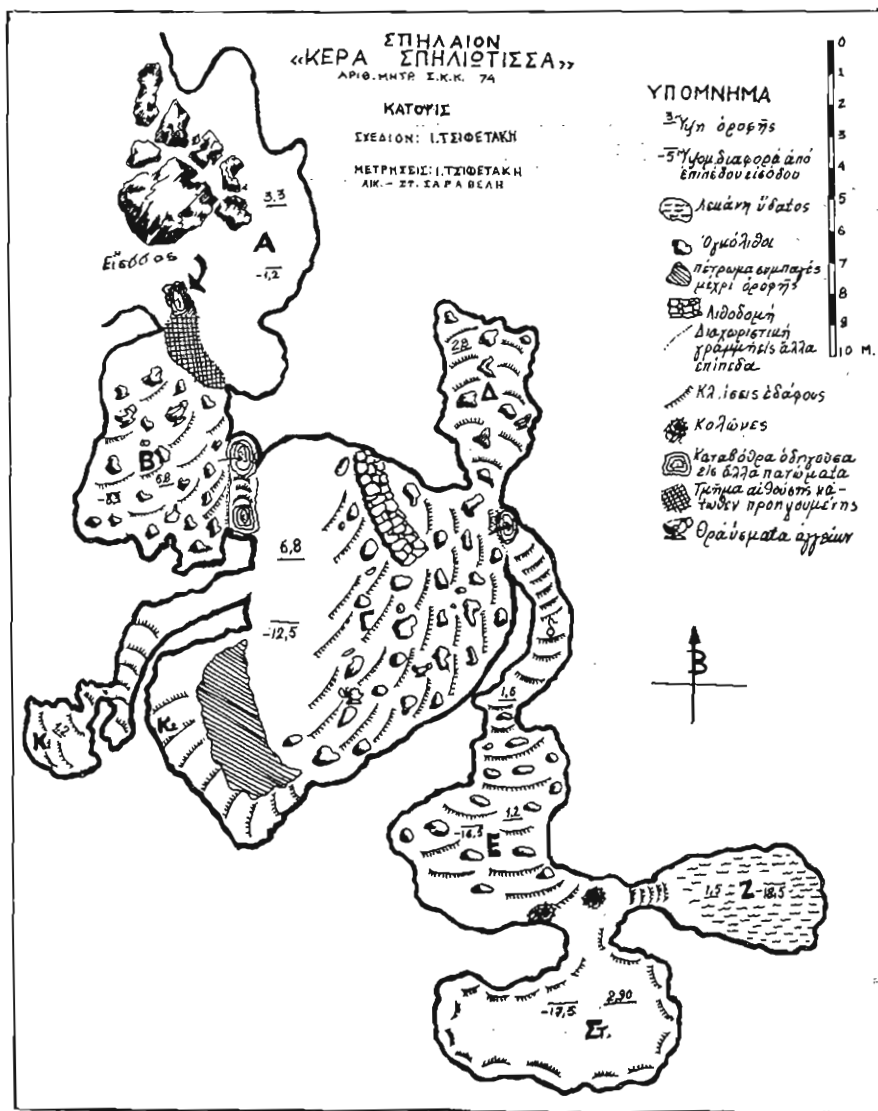
Ἡ γ' κορυφὴ, ὅπου διανοίγεται τὸ σπήλαιον, κεῖται Β.Δ. καὶ ὑπολείπεται εἰς ἕψος καὶ τῶν δύο προηγούμενων (ὑψόμ. 140 μ.). Ὀνομάζεται «Φτερές» καὶ ἡ ὀνομασία προήλθεν ἀπὸ τὸ φυτόν πέτρις, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἰδιοκαπτικὴν ἀπατιὰ ὡς «φτέρα» ἢ «ἀφτέρα» (ἦ). «Φτερές» δηλ. σημαίνει τόπος περιέχων «φτέρας», ὅπως κυπαρισσές, πρινές, κουμαρές κ.ά. Εἶναι πετρώδης καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα τὸ πέτρωμα ἔχει ὑψοτῆ μετατόπισιν. Τὸ σπήλαιον διανοίγεται εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἐντὸς πυκνῆς βλαστήσεως. Ἡ περιοχὴ ἀνήκει εἰς τὴν κοινότη. Βρυσῶν (Ἐπαρχία Κυδωνίας, Νομὸς Χανίων).

Γ' Π ρ ο σ π ἔ λ α σ ι ς. Ἡ διὰ λεωφορείου διαδρομὴ ἀπὸ Χανίων μέχρι Βρυσῶν διαρκεῖ 20' (ἀπόστ. 16 χιλιάμ.). Ἡ ὁδὸς εἶναι ἀσφαλτοστρωτὴς καὶ μέχρι τῆς γεφύρας Πλατανιά διέρχεται πλησίον τῶν ἀκτῶν τοῦ κόλπου τῶν Χανίων, ἐν συνεχείᾳ κατευθύνεται πρὸς νότον, διέρχεται πλησίον ὄπαρων κωμῶν καὶ καταλήγει εἰς Βρυσεῖς. Ἀπὸ τὸ χωρίον ἀτραπὸς μήκους 500 μ., ἀνηφορικὴ καὶ δύσβατος ὁδηγεῖ πρὸς ἀνατολάς, διέρχεται διὰ πυκνοῦ δασυλλίου καὶ καταλήγει εἰς τὸ σπήλαιον.

Δ. Μ ο ρ φ ο λ ο γ ί α καὶ γ ε ω λ ο γ ί α τῆς περιοχῆς. Μεταξὺ τῶν ποταμῶν Πλατανιά ἢ Κερίτου καὶ Ταυρωνίτου, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἐκ τῶν ὑπορείων τῶν Λευκῶν Ὁρέων καὶ ἀκολουθοῦντες παράλληλον πορείαν ἐκβάλλουν εἰς τὸν

κόλπον τῶν Χανίων, ὑφθαί κλιμακωτῆ σειρά ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Εἰς τὸ ΒΑ τοῦ συγκροτήματος τούτου τῶν λόφων διανοίγεται τὸ σπήλαιον.

Τὸ ὑπόβαθρον τῆς περιοχῆς συνίσταται ἐκ σχιστολιθικῶν πετρωμάτων (χαλαζιτικοὶ σχιστόλιθοι, γραφιτικοί, χλωριτικοί, σερικιτικοί κ.λπ.). Ἐπὶ τῶν σχιστολίθων τούτων διεπιστάθησαν γυψοῦχα κοιτάσματα. Κατὰ θέσεις ὁ σχιστόλιθος καλύπτεται

ἀπὸ παχῦ ἰστρώμα πλειστοκαινικῶν ποταμίων ἀποθέσεων, αἰτίνες συνίστανται ἐξ ἐρυθρᾶς ἀογίλου καὶ χαλαζιτικῶν κροκαλῶν καὶ χαλίλων, προϊόντων ἀποσάθρωσews σχιστολιθικῶν πετρωμάτων.

Εἰς τὰς θέσεις τῶν διατυρικῶν σωματίων ἐμφάνισις πετρώδους καλίμματος συν-

ισταμένοι εκ κροκαλών και χαλίκων άνομοιογενούς φύσεως (άσβεστολίθοι, σχιστόλιθοι, γυφασβεστούχον συνδετικών τσιμέντων). Οί σχιστόλιθοι, λόγω ηλικίας (παλαιολιθικοί) είναι ύσχυρως τεκτονισμένοι (πτυχομένοι). Το προϊόν τούτο τής ένσωματώσεως είναι επιδεικτικόν καρστοποιήσεως υπό των όμβριών ύδάτων, έξ ού δικαιολογείται ή έμφάνισις καρστικών έγκοίλων.

Τό πέτρωμα έντός τού όποιου διανοίγεται τό σπήλαιον συνίσταται εκ γυφίδων και χαλίκων δολομιτικού άσβεστολίθου συγκεκολλημένων μετά άσβεστολίθων και δολομιτικού ύλικού. Ό σχηματισμός ούτος προέρχεται από τό cap rock ένός γυφούχου διατυρικού σώματος;

Ε'. Περιγραφή τοϋ σπηλαίου. Τό σπήλαιον έπεσκεφθήμεν δύο φορές. Κατά την πρώτην έπίσκεψιν (21-5-67) έξητάσθη ή μαρφολογία και γεωλογία τής περιοχής, τή συνεργασία τού ύατροϋ - άρχαιολόφου κ. Έμμ. Βαρδινογιάννη και τή συμπαραστάσει τού ύσρέως Βρουών κ. Μιχ. Κυδωνάκη. Κατά την δευτέραν (30-6-67) έχαστογραφήθη και έμειλετήθη τό σπήλαιον τή συνεργασία τής κ. Αίκ. και τού κ. Στέλ. Σαραβελή, κατά τάς παρατηρήσεις μας δέ τό σπήλαιον παρουσιάζεται ως κάτωθι (βλ. κάτωθιν).

Αΐθουσα Α' (π ρ ο θ ά λ α μ ο ς). Ή έξ 7 μ. πλάτους είσοδος τού προθαλάμου εις μέν την βάση άποφράσσεται κατά μέγα μέρος υπό όγκολίθων, εις δέ την κορυφήν καλύπτεται υπό των κλάδων ένός άτάμου χαροντιάς (ceratonia siliqua), Τούτο όμως δέν έμποδίζει τό φώς τής ήμέρας να εισέρχεται και να φωτίζει τον προς δύναμάς έστριασμένον προθάλαμον.

Τό ύψος τής όροφής είναι 3,30 μ., ή δέ ύψομετρική διαφορά από τού επιπέδου εισόδου 1,20 μ. Τό δάπεδον καλύπτεται εκ φερτών ύλικών. Σταγονορροή δέν παρατηρείται και ό λιθωματικός διάκοσμος είναι πτωχός. Ήπι των τοιχωμάτων παρατηρήσαν άμφισβητούμενα ίχνη αϊθάλης.

Αΐθουσα Β'. Ή κάθοδος εις την αϊθουσαν ταύτην πραγματοποιείται διά βαραθρώδους διόδου διαστ. 1Χ0,80 και βάθους 4,10 μ. Έχει μήκος 8 μ., πλ. 4, ύψος όροφής 5,80 και ύψομετρικήν διαφοράν από τού επιπέδου εισόδου 5,30 μ. Τό δάπεδον παρουσιάζει κλίσιν 30° από Β. προς Ν. και καλύπτεται υπό μεγάλης ποσότητος κόπρου νυχτεριδών. Ήπάρχουν διάσπαρτα θραύσματα άγγείων όλων των εποχών, περι των όποιων θα άναφερθώμεν έκτενώς εις τό περι άρχαιολογικής άξίας τού σπηλαίου κεφάλαιον. Σταγονορροή δέν παρατηρείται και ό λιθωματικός διάκοσμος είναι πτωχός.

Αΐθουσα Γ'. Ή κάθοδος από τής αϊθούσης Β εις την Γ πραγματοποιείται καιάλιν διά δύο βαραθρώδων διόδων διαστ. 1,50 Χ 0,80 και βάθους 5 μ. άλλ' εκ τής μίας έξ αυτών μόνον τή βοηθεία κλίματος. Ή αϊθουσα αύτη έχει σχήμα έλλειψοειδές και είναι ή μεγαλύτερα έξ όλων. Έχει μήκος 10, πλάτος 7,5, ύψος 6,8 και ύψομ. διαφοράν από τού επιπέδου εισόδου 12,5 μ.

Παρουσιάζει κλίσιν εκ Δ προς Α 35°. Εις τό δάπεδον ύπάρχουν άρθρα όστρακα, λίθοι, γουανό και μία λιθοδομή μήκ. 3,5 μ. Σταγονορροή δέν παρατηρείται και ό λιθωματικός διάκοσμος είναι πτωχός. Διευτικώς τής αϊθούσης διανοίγονται οι κενθμώνες Κ¹ και Κ². Ό κενθμών Κ² επικοινωνεί μετά τής αϊθούσης διά δύο διόδων. Εις τό πέγμα τού κενθμώνος Κ¹ εισέρχεται πικ μετά μεγίστης δυσκακίας, διότι ό διάδρομος εις τό σημείον α στενοϋται υπερβολικώς.

Αΐθουσα Δ'. Ή αϊθουσα αύτη μήκ. 6, πλ. 3 και ύψους 2,80 μ. άποτελεί μάλλον παράρτημα τής αϊθούσης Γ. Παρουσιάζει κλίσιν από Ν προς Β 20° και τό δάπεδον καλύπτεται υπό λίθων, χώματος και διασπάρτων όστράκων. Σταγονορροήν και διάκοσμον δέν παρουσιάζει.

Αΐθουσα Ε'. Από τής αϊθούσης Γ' ή κάθοδος εις τον διάδρομον δ' και την αϊθουσαν Ε' πραγματοποιείται διά βαραθρώδους διόδου 3 μ. βάθους. Ό διά-

δρομος δ' έχει μήκος 7 μ. και μέγιστον ύψος 1,5 μ. Ἡ μετὰ τὸν διάδρομον διανοιγμένη αἶθουσα Ε' παρουσιάζει ἔντονον σταγονοροήν και πλούσιον λιθωματικὸν διάκοσμον, ἀλλὰ μικρὸν ὕψος δροφῆς (1,20 μ.). Τὸ πασστόν τῆς ὑγρασίας εἶναι μέγα (100%), τὸ δάπεδον καλύπτεται ὑπὸ λίθων, χρώματος, γουανὸ και διστράκων. Εἰς τὸ τέμα τῆς αἰθούσης ὑπάρχουν 2 σπήλαι (κολώναι), αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τρόπον τινα τὰ προτώλαια τῆς αἰθούσης Στ'.

Α ἴ θ ο υ σ α Σ τ'. Ἐχει μήκος 7, πλάτος 4, ὕψος δροφῆς 2,90 και ὑψομετρικὴν διαφορὰν ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου εἰσόδου 17,50 μ. Τὸ δάπεδον κατὰ μέγα μέρος καλύπτεται ὑπὸ σμυταγοῦς βράχου και οὐδὲν τὸ ἀξιοσημείωτον παρουσιάζει. Ὁ κ. Paule Faure ἀναφέρει ὅτι ἀνεῦρεν εἰς τὴν αἶθουσαν ταύτην λείψανα ἀνθρωπίνου σκελετοῦ (βλ. *Cavernes et sites aux deux extremités de la Crète - Bull. Corres p. Hell.* 1962, 47-48).

Α ἴ θ ο υ σ α Ζ'. Ἡ τελευταία αὕτη αἶθουσα, μήκ. 6, πλάτ. 3,5 και ὕψους 1,5 μ. εἶναι μία μικρὰ λίμνη. Τὸ ἐκ σμυταγοῦς βράχου δάπεδον αὐτῆς καλύπτεται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ κρυστάλλινον ὕδωρ μέχρις ὕψους 0,30—0,40 μ. Τὸ ὕδωρ δὲν προέρχεται ἐκ σταγονοροῆς, ἀλλὰ πηγάζει ἐκ τοῦ μέρους τῆς εἰσόδου. Ὁ διάκοσμος εἶναι σχετικῶς πλούσιος. Τὸ μικρὸν ὕψος τῆς εἰσόδου ἀναγκάζει τὸν εἰσερχόμενον νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ ὕδατος ἔρποντας.

Σ τ'. Σ π η λ α ι ο γ έ ν ε σ ι ς. Τὸ πέτραμα ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διανοίγεται τὸ σπήλαιον συνίσταται, ὡς προσελέχθη, ἐκ ψηφίδων και χαλίων δολομιτικοῦ ἀσβεστολίθου συγκεκολλημένων μετὰ ἀσβεστολίθων και δολομιτικοῦ ὕλικου. Ἐάν και τὸ προϊόν τοῦτο τῆς ἐνωσματούσεως εἶναι ἐπιδεικτικὸν καρσοποποίησης και δικαιολογεῖ ἐμφάνισιν καρσικῶν ἐγκοίλων, δὲν νομίζομεν ὅτι τὸ σπήλαιον ἐγεννήθη ἐκ τῆς διαλυτικῆς και ἀποπλυντικῆς ἐνεργείας τῶν ὑδροβίων ἢ τῶν ὑπογείως κυκλοφορούντων ὑδάτων.

Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου εἶναι ἐμφανῆ ρήγματα μεταπτώσεως. Ἡ μεταπτώσις αὕτη δικαιολογεῖται και ἐκ τῆς συστάσεως τοῦ ὑποβάθρου τῆς περιοχῆς. Τὸ σπήλαιον, ὅθεν, ἀποτελεῖ κοιλότητα, ἥτις ἰδρυμοιουργήθη εἰς τὸ ρήγμα τῆς μεταπτώσεως. Εἰς τοῦτο συμφωνεῖ και προγενέστερος ἐρευνητῆς τοῦ σπηλαιοῦ (βλ. Δελτίον Ε.Σ.Ε., 1958, σελ. 117).

Ζ'. Ἰ δ ρ ο λ ο γ ί α - Κ λ ι μ α τ ο λ ο γ ί α. Σταγονοροή, και δὴ ἔντονος, παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν αἶθουσαν Ε'. Τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς δὲν διαπερᾶ τὴν δροφὴν, λόγω τοῦ μεγάλου πάχους. Ἡ εἰς τὴν αἶθουσαν Ζ' λεκάνη ὕδατος τροφοδοτεῖται ὑπὸ ἀσθενοῦς πηγῆς εὐρισκομένης πλησίον τῆς εἰσόδου τῆς αἰθούσης. Τὸ ὕδωρ τῆς λεκάνης εἶναι δροσερὸν (12° Κ.), διαυγὲς και δὲν περιέχει διαλελυμένης ξένως οὐσίας. Ρεῖματα ἀέρος δὲν παρατηροῦνται, ἐξ οὗ και δικαιολογεῖται τὸ ἠῤῥημένον ποσιστόν ὑγρασίας, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος:

Ἡμερομηνία: 30-6-1967.

ΘΕΣΙΣ	Ὁρα	Θερμ. ξηρὸν	Θερμ. ὑγρὸν	Σχετ. ὑγρασία
Εἴσοδος	9.45'	24	19,4	63%
Αἶθουσα Β'	10.50'	17,2	16,8	96%
» Γ'	11.20'	15,6	15,6	100%
» Στ'	12.45'	15,4	15,4	100%

Η'. Σ π η λ α ι ο β ι ο λ ο γ ί α. Ἐνῶ μεγάλα ποσότητες γουανὸ παρατηροῦνται εἰς ὅλας τὰς αἰθούσας, τρία μόνον ἄτομα νυχτερίδων ἐπισημάνθησαν κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μας, τὴν 30ην-6-67. Τοῦτο μᾶς ἐπροξένησεν ἐντύπωσιν, διότι ὁ Ἐπιμελητῆς Ἀρχαιολογικῆς καὶ Ἱστορίας Τεχνολογίας ἐπισκεφθεὶς τὸ σπήλαιον τὴν ἴδιαν περί-

που εποχήν τοῦ παρελθόντος ἔτους (βλ. ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» 16-7-66) συνήμησε σιγή-
νι νυχτερίδων.

Εἰς τὸν προθάλαμον παρατηρήθησαν κοχλίας τοῦ εἴδους *Helix pomaria* καὶ
Κολεόπτρα ἀκαθορίστου εἴδους, εἰς δὲ τὴν αἶθουσαν Β' Ἀραχνοειδῆ (*Arachnoide-*
des). Εἰς πὴν λεκάνην ὕδατος τῆς αἰθούσης Ζ' δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχη μικρο-
χλωρίς.

Θ'. Ἀ ρ χ α ι ο λ ο γ ι κ ῆ ἀ ξ ί α. Ἀνατολικῶς τοῦ σπηλαίου καὶ μεταξὺ
τῶν τριῶν προαναφερθέντων λόγων ἔκειτο κάποια ἀρχαία πόλις. Εἰς πολλὰ σημεῖα
διακρίνονται τείχη, εἰς τινα δὲ κυκλώπεια τοιαῦτα. Κατὰ καιροὺς ἐνετοπίσθησαν ὑπὸ
τῶν χωρικῶν διάφορα εὐρήματα καὶ ἄλλα μὲν ἐξ αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς τὸ Μου-
σεῖον Χανίων, ἄλλα δὲ ἐφυγαδεύθησαν ἢ κατεστράφησαν λόγω ἀγνοίας. Χαρακτηρι-
στικῶς ἀναφέρομεν ὅτι, κάποιοι χωρικοὶ ἀνεῦρε πρὸ ἐτῶν μολυβδίνια πλάσας ἐγγα-
ράκτους, τὰς δύοσις εἴηξε διὰ τὰ παρασκευασθῆ κνημητικά σφαιριδία!

Περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς ἀρχαίας πόλεως ὑπάρχουν διασφαιμένα ἀπόψεις. Οὕτω:
1. Ὁ Spratt τοποθετεῖ αὐτόθι τὴν Κυδωνίαν. (βλ. *Travels and Researches*, vol.
II, p. 140 κ. ἔ.).

2. Ὁ Σβορώνος τοποθετεῖ τὴν Πέργαμον (βλ. *Νομισματική*, 96).

3. Ὁ Θεοφανίδης ὁμοίως (βλ. *Ε.Ε.Κ.Σ.*, 3, 1940, σελ. 485).

4. Ὁ Walter ὁμοίως (βλ. *Walter AA* 1940, 306).

5. Ὁ Gerola ὁμοίως (βλ. *Monumenti Veneti Nell' Isola di Creta*, vol. I
p. 289).

6. Ὁ Robert ὁμοίως (βλ. *Hellenika I*, 99).

7. Ὁ Faure ὁμοίως (βλ. *Κρητικά Χρονικά II'*, 1959, 196).

8. Ὁ Faure τοποθετεῖ τώρα τὴν Πολίχνην (βλ. *Κρητικά Χρονικά IZ'*, 1963,
21—22).

Εἰς τοιαύτην νευραλγικὴν — ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως — θέσιν εὐρισκόμε-
νον τὸ σπήλαιον εἶναι φυσικὸν νὰ παρουσιάσῃ ἀρχαιολογικῶν ἐνδιαφερόντων. Συγκατε-
λέγεται μεταξὺ τῶν 3—4 ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφερόντος σπηλαίων τοῦ Νομοῦ Χα-
νίων. Πλείστοι ὄσοι ἀρχαιολόγοι τὸ ἐπισκέφθησαν, τὸ ἐξηρεύθησαν καὶ ἀπεκόμι-
σαν πλοῦσια ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Οὕτω:

1) Ὁ Hood ἀνεῦρε τὸ 1960 Νεολιθικὰ καὶ Πρωτομινωικὰ ὄστρακα, ὄχι ὁμοῦς
μεταγενέστερα τῆς ΤΜ' περιόδου (βλ. *BSA* 1965, σελ. 106).

2) Ὁ Σ π. Ἀ λ ε ξ ί ο υ ἀνεῦρε Πρωτομινωικὴν κεραμεικὴν (βλ. *Μινωικὸς*
πολιτισμὸς μετὰ ὀδηγοῦ τῶν ἀνακτόρων Κνωσοῦ, Φαιστοῦ καὶ Μαιλίων, Ἡράκλ.
1964, σελ. 55). Ὑπομνησθεταὶ ὅτι Πρωτομινωικὴ περίοδος κατὰ τὸ σύστημα
N. Πλάτωνος εἶναι ἡ Πρωτομινωϊκὴ.

3) Ὁ Ἰ ω. Τ ζ ε δ ἄ κ η ς ἀνεῦρε Πρωτομινωϊκὰ ἀγγεῖα (βλ. ἐφημ. «Τὸ
Βῆμα» 16-7-1966, σελ. 6.).

4. Ὁ Π. Γ ε ω ρ γ ι α υ δ ἄ κ η ς εἰς τὴν μελέτην του «Τὰ σπήλαια τῆς
Κρήτης» Ἀθήνα 1961, ἀναφέρει ὅτι ἀνευρέθησαν «λείψματα 1ης Νεολιθικῆς ἐπο-
χῆς, ξυράφια, πελέκεις κ. ἄ. ἐργαλεῖα ἐξ ὀψιδιανοῦ καὶ πῖθου Νεολιθικοί, πινά-
κια, κύλικες Πρωτομινωικοὶ κ. ἄ.».

Ἐκεῖνος ὁμοῦς ὁ ὁποῖος παρέχει διαψυλεῖς περὶ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἀξίας τοῦ
σπηλαίου πληροφορίας εἶναι... — ποῖος ἄλλος —

5) Ὁ P a u l F a u r e, ὅστις ἀναφέρει: α) Εἰς τὸ *Fonctions des Ca-*
vernes Crétoises, Paris 1964, ὅτι ἀνευρέθησαν: Νεολιθικὰ ὄστρακα (σελ. 37),
διάφορα ἀγγεῖα ὕδατος (σελ. 200), ἀνθρώπινος σκελετὸς (σελ. 71), ὄστρακα
MR 1—3 καὶ Γεωμετρικὰ (σελ. 189), τὸ χαρακτηρεῖ δὲ ὡς: τακρικὸν (σελ. 36,
σημ. 3), καταφύγιον καὶ ἰατρευτικὸν (σελ. 40, σημ. 2), καταφύγιον καθ' ὅλας
τὰς ἐποχὰς (σελ. 48), τακρικὸν (σελ. 75, σημ. 7), ἰατρευτικὸν κατὰ MR (ἴσπε-

ρομ.) σελ. 79, σημ. 5, σύγχρονον λατρευτικόν (σελ. 196), καταφύγιον κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον (σελ. 208).

6) Εἰς Bull. Corresp. Hell. 1958, p. 500, ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σπ. Κε-
ρὰ Σπηλιώτισσα ἀποτελεῖ τὴν πλέον πειστικὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ περιοχὴ κατοικεῖ-
το κατὰ τὴν παλαιωτάτην ἐποχὴν.

γ) Εἰς Bull. Corresp. Hell. 1960, p. 215, ὅτι συχνάκις ἐχρησιμοποιήθη
κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ὡς καὶ τὸ σπήλ. Κάτω Σαρακίνα τοῦ Θεορίσου. Ἦτο
σύγχρονος σπ. λατρείας καὶ καταφύγιον.

δ) Εἰς Bull. Corresp. Hell. 1962, p. 47—48, ὅτι ὑπὸ χωρικῶν πᾶν Βρυ-
σῶν ἐξήχθησαν (ἀπεσπάσθησαν) ὄστρακα Νεολιθικά, ἔξ ὧν ἐν πιᾶτοι ἐστύλω-
μένω μαῦρο, ὄστρακα MR. Γεωμετρικά, Ραμναϊκά, Μεσσακωνικά, καὶ ὅτι ἡ παρου-
σία τοίχου πλησίον κοιλάματος εἰς τὸ β' πάτωμα ὑποδηλοῖ χρῆσιν θρησκευτικὴν
προσαρτηνῶν.

ε) Εἰς Bull. Corresp. Hell. 1965, p. 58, ὅτι ἀνευρέθησαν ὄστρακα MR1.

στ) Εἰς τὸ Δελτίον τῆς Ε.Σ.Ε., 1958, σελ. 117, ὅτι ἐχρησιμοποιήθησαν προϊστο-
ρικῶς.

ζ) Εἰς Phénomènes de pluviosité à la fin du Neolithique en Grèce (IV
Colloque International de Spéléologie, Premier en Grèce Athenes 1963.
Athènes 1965), ὅτι ἦτο πρότερον κατοικήσιμον καὶ σχετικῶς ξηρόν. ἀλλὰ μετὰ
ταῦτα ἡ ὑγρασία ηὔξηθη πολὺ.

1'. Τουρισμός. Ὑπὲρ τῆς τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς πέριξ τοῦ σπη-
λαιου περιοχῆς ἔχει ἤδη ταχθῆ ὁ Ἑλληνικὸς Ὁργανισμὸς Τουρισμοῦ (Γραφεῖον
Τουρισμοῦ Χανίων) διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 535)18.12.1966 ἐγγράφου του πρὸς
τὴν Νομαρχίαν Χανίων. Διὰ τοῦ ἐγγράφου προτείνεται: 1) «Ἡ κατασκευὴ ὁδοῦ
προσπελάσεως πρὸς τὸ ὕψωμα «Ἅγιος Γεώργιος», δι' ἧς πρόκειται νὰ ἀξιοποιηθῆ
τουριστικῶς μία ἐκ τῶν πλέον θεαματικῶν τοποθεσιῶν πλησίον τῆς πόλεως Χανίων,
ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἱστορικὴν τοποθεσίαν τοῦ προαφῆτου Ἡλία εἰς Ἀκρωτήρι, ἀπο-
τελεῖ τὸ δεύτερον ἰσημεῖον ἀπ' ὄπου προσφέρεται ἡ ἐκτάκτως πανοραμιατικὴ θέα τῆς
πεδιάδος τῆς Κυδωνίας εἰς γραφικωτάτας εἰκόνας».

2) «Ἡ ἀνέγερσις περιπτέρου τουριστικοῦ ὑπὸ τῆς Κοινότητος Βρυσῶν, ἐπιχο-
ρηγημένης ὑπὸ τοῦ Νομαρχιακοῦ Ταμείου».

Συνηγοροῦντες λόγοι εἶναι: 1) «Τὰ ὑπάρχοντα ἀρχαιολογικὰ λείψανα καὶ εὑρή-
ματα, μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν ἀρχαίας πόλεως».

2) Τὸ λατρευτικὸν σπήλαιον «Κερὰ Σπηλιώτισσα».

3) «Ἡ θυζαντινὴ ἐκκλησίαι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ ὑπολείμματα τοιχογρα-
φιῶν».

4) «Ἡ περίοπτος θέσις Κάστελλος (λόφ. Ἁγίου Γεωργίου) φυσικὸν θεωρεῖον
μῆς ἐκτεταμένης καταφύτου περιοχῆς».

5) «Ἡ κατάφυτος ὑπὸ πορτοκαλεῶν ἔκτασις διὰ μέσου τῆς ὁποίας διέρχεται ἡ
πρὸς Βρυσες ὁδός».

6) «Ἡ μέσῳ Πατελαρίου καὶ Ἀγνιάς διαδρομὴ ἐπανόδου μὲ πολλὰ ἀξιο-
θέατα».

Ἡ τουριστικὴ, ὅθεν, ἀξιοποίησις τοῦ σπηλαιου — παρ' ὅλον τὸν πτωχὸν διά-
κοσμον καὶ τὴν δύσκολον μετακίνησιν — συνάδει πρὸς τὴν προσταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ
Ε.Ο.Τ. ἀξιοποίησιν τῆς πέριξ περιοχῆς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Γεωλογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. VI, τεύχος 2, σελ. 322.
- 2) Κρητικὴ Πρωτοχρονιὰ 1962, σελ. 23.
- 3) Γεωλογία, τόμ. Α - Β, Κ. Μητσπούλου.
- 4) Travels and Researches, II, 140.
- 5) Νομισματικὴ, Σβορώνου, 96.
- 6) Ἑπ. Ἑτ. Κρητ. Σπουδῶν, σ. 485, 1940.
- 7) Walrer AA, 1940, 306.
- 8) Gerola I, 289.
- 9) Hellenika, Robert I, 99.
- 10) Κρητικὰ Χρονικά, ΙΓ', 196.
- 11) » » ΙΖ, 21 - 22.
- 12) B.C.H. 1958, 500.
- 13) B.C.H. 1960, 215.
- 14) B.C.H. 1962, 47 - 48.
- 15) B.C.H. 1965, 58.
- 16) Fonctions des Cavernes Cretoises, (P. Faure) p. 30, 36, 37, 40, 41, 48, 53, 62, 69, 71, 75, 79, 189, 196, 200, 208.
- 17) IV Colloque International de Spéléologie, Premier en Grèce. Athènes 1963. Edit. Athènes 1965. p. 123 - 127.
- 18) Δελτίον Ε.Σ.Ε. 1958, 117.
- 19) B.S.A. 1965, 106.
- 20) Μινωικὸς πολιτισμὸς κλπ., Σπ. Ἀλεξίου, σ. 55.
- 21) Μινωικὴ Κρήτη καὶ Μέσογειακοὶ λαοί, Ν. Κωστάκης, σ. 151.
- 22) Κρητικὴ Ἱστορία τ. 86 - 87, σελ. 76 - 77.
- 25) Ἐικραμικὰ Χρονικά τ. 82, σελ. 201.
- 24) » » τ. 144, σελ. 12.
- 25) Ἐικραμικὰ Χρονικά τ. 82, σελ. 201.
- 26) Ἐφημ. «Ἔθνος», 21.8.1957.
- 27) » «Τὸ Βῆμα», 16.7.1966.
- 28) Ἐφημ. «Κήρυξ», Χανίων, 4.5.1959.
- 29) » «Κήρυξ», » 15.3.1963.
- 30) » «Ἐθνικὴ Φωνὴ» Χανίων 2.7.67.
- 31) Τὰ σπήλαια τῆς Κρήτης, Π. Γεωργιουδάκης, σελ. 27.
- 32) Τουριστικὸς ὁδηγὸς Χανίων, Ἄν. Μακριδάκη, σελ. 43.
- 33) Ἐφημ. «Ἔθνος», 17.9.1958.

R É S U M É

La grotte «Kera Speliotissa» à Vrysses de Cydonia (No SSg. 960)

Par J. Tsifetakis

Cette grotte connue depuis l'antiquité se trouve près du village «Vrysses» province de Cydonia (Crète). Elle se compose de sept salles et est habitée de chauves-souris, helix pomarie et divers Coleopteres et Arachnoïdes. La 6eme salle contient un petit lac. Cette grotte contient beaucoup de fragments de potteries ayant été habitée depuis l'antiquité minoenne comme refuge et lieu de culte.